

Egy értekező műfaj legnemesebb hagyományaira építkezvén

Lényegre törő szakmegjegyzések Kántás Balázs három kortárs költészeti tematikájú esszéisztikus kismonográfiája kapcsán

Kántás Balázs, a fiatal irodalomtörténész és kritikus a 2015-ös, 2016-os, majd a 2017-es év folyamán három paradigmaticus kortárs magyar költőről, Géher Istvánról, Bíró Józsefről és Kemény Istvánról publikált egy-egy nem túl terjedelmes, ám annál tartalmasabb kismonográfiát. Mivel úgy vélem, a doktori értekezését nemrégiben Paul Celan költészetének témájában megvédett szerző érdeklődése egyre következetesebben a kortárs magyar költészet bizonyos (képviselési és humanista irányultságú, ha szabad ezt a kissé pontatlan megjelölést használni?) tendenciái irányába fordul, talán a recenzensnek is szerencsés a három szerzői kismonográfiát egy írás keretei között tárgyalni, röviden és lényegre törően.

Előre bocsáthatjuk azt a megállapítást, hogy a kortárs magyar irodalomtudományi diskurzusban lírai (élet)műveket elemző irodalomtudományi monográfiát írni úgy, hogy az abban foglalt részfejezetek valóban, a szó legszorosabb értelmében vett *versértelmezések* legyenek egy olyan korszakban, amikor a versek bizonyossággal való értelmezhetőségét az irodalomtörténészek és a kritikusok jó része kétségbe vonja, komoly vállalás, amelyet az irodalomelméleti közmegegyezés egy része tudatlanságnak, tájékozatlanságnak vagy egyenesen öskonzervatív szemléletnek minősíthet. Kántás Balázs kismonográfiáinak kutatási, irodalomértelmezői célját igen egyértelműen a jelentés keresése szabja meg, éppen ezért nem véletlen mindhárom könyv (al)címében a gondolati szabadságot igen erősen megengedő *esszéisztikus* jelző. A három szóban forgó kismonográfia olyan reprezentatív kortárs magyar költők életművét vizsgálja, mint Kemény István, Géher István és Bíró József. Lírai beszédmódjuk látszólag teljesen eltérő, mégis mindegyikük költészetében – elsősorban inkább tematikai-motivikai szinten, semmint a primer lírai beszédmód szintjén, és erre mindhárom elemző munka kitér – felfedezhetőek hasonló törekvések és üzenetek, már amennyiben a kortárs magyar költészet kapcsán szabad az értelmezőnek az „üzenet” / „jelentés” terminusokat használnia. (Persze miért is ne szabadna?) Kétségtelen azonban, hogy az említett

lírikusokat meglehetősen erősen foglalkoztatja a képviseletiség, a másokért, a magukért szót emelni nem tudókért / a magukért szót emelni nem tudók nevében történő költői megszólalás, ezzel szoros összefüggésben a személyesség (biográfiai személy és a nyelvi közegben megkonstruált költői én, megnyilatkozó szubjektum és a megnyilatkozás szövegének komplex és paradox viszonya), a humanizmus, az emberközpontú gondolkodás kérdésköre, az egyre inkább elembertelenedő, pontatlanul akár posztmodernnek is nevezhető korban az emberek mint társadalmi lények egymáshoz való viszonyrendszere, valamint a társadalmunkat – főleg itt, Közép-Kelet-Európában – alapvetően meghatározó politikum...

Kemény István, Géher István és Bíró József, a három, kissé minimalista terjedelemben (80, 78 és 128 oldal), de mégis monografikus mélységben tárgyalt szerző a képviseletiség, a közösségi beszédmód, a személyesség, a humanizmus és a politikum egymással igen szoros tematikai összefüggésben álló kérdéskörére a primer költői beszédmód szintjén más-más választ ad – mondhatnánk, és ez a tematikailag szoros egészet alkotó könyvekből is kitűnik: Kemény István egy posztmodern, Géher István kis megszorításokkal egy klasszikus modern jellegű, Bíró József pedig kétségtelenül egy (neo)avantgárd lírai paradigma felől közelíti meg mindazt, amiről költészetében beszél, és ha formai szempontból teljesen különböző módon is közelítik meg ugyanazokat a kérdéseket, tartalmi szempontból igen sok párhuzamosság mutatható ki költészetükben.

Gyakori és részben teljesen jogos érvelés a kortárs magyar irodalomkritikai diskurzusban a képviseleti és személyes, ezzel szoros összefüggésben pedig adott esetben átpolitizált, de legalábbis a politikum kérdéseit feszegető lírai beszédmód ellen, hogy egyrészt volt egy politikai rendszerváltozás, amely előtt ötven évig ráerőltettek a művészetre, az irodalomra is egy bizonyos politikai ideológiát, amelynek a lírának is illett megfelelnie, másrészt a posztmodern, globalizálódó világban már nincsenek olyan stabil eszmék, értékek, amelyekben hinni érdemes, ezért az irodalom is jobban teszi, ha eszmeileg nem köteleződik el. Ezek azok a gyakran idézett okok, amelyek miatt a kortárs magyar irodalom számos kanonizált alkotója elfordult a képviseleti költészettől, és inkább a játékos, személyes, konkrét vagy metafizikus, de szinte semmiképpen sem a kollektív problémákat tárgyaló, megjelenítő, kritizáló, adott esetben értékelő líra dominálja a kortárs magyar líra diskurzusát. Kevés költő ír explicit hangnemben a szegénységről, a társadalmi egyenlőtlenségről, a kisebbségek esetleges hátrányos helyzetéről, háborúról, globalizációról és annak visszásságairól. Még akkor sem, ha az ezen problémák lírában való megjelenítéséhez nem feltétlenül szükséges politikai pártállás hangsúlyozása – hiszen a képviseleti-közéleti líra korántsem azonos a politikai költészetel, a valamely ideológiát vakon és nyíltan kiszolgáló irodalommal. A

rendszerváltozással együtt a kortárs magyar líra főárama – legalábbis részben – ugyan kissé átesett a ló túlsó oldalára, ám a képviseleti beszédmód ezzel együtt korántsem tűnt el, csupán átalakult a kor elvárásainak megfelelően, és a legrepresentatívabb kortárs magyar költők életművében is igen nagy arányban mutatható ki a képviseleti, a személyes, a humanista, és adott esetben ezekkel együtt a politikai költői attitűd és beszédmód. Megítélésem szerint bőven elég, ha csupán az egészen közeli múltban megjelent *Édes hazám* című antológiára gondolunk, mely a kortárs magyar képviseleti-közéleti költészet legfrissebb, fontos darabjainak gyűjteménye. Kántás Balázs ugyanakkor irodalomtörténészként felfedezte azt a három, kétségtelenül markáns lírikusi álláspontot képviselő, paradigmaticus jelentőségű kortárs költőt, akik más-más szinten és eszközökkel, de életműükben következetesen nem mondtak le a képviseleti beszédmód valamilyetén módon történő felvállalásáról.

Habár a három könyv eltérő időpontban keletkezett és jelent meg, önálló műként, látszik rajtuk a következetesség, irodalomértelmezői (nem rossz értelemben vett) koncepciózusság, illetve a vizsgálat tárgya, az irodalmi szövegek iránti alázat. Habár Kántás Balázs három karcsú könyvében a *szerzői kismonográfia* legnemesebb hagyományaira építkezik, jelen értékelés szerzője értelmét látná, ha a szerző e kisebb volumenű munkákat összefűzve lépne tovább, esetleg további, még megírandó tanulmányokat integrálva a kutatásba, melynek végeredménye talán egy nagyobb volumenű monográfia lehetne a kortárs magyar költészet képviseleti-humanista irányultságairól, már amennyiben valóban vannak ilyenek...

Prospero sziluettje. Esszéisztikus tollvonások Géher István portréjához, Budapest, Napkút Kiadó, 2015.

Hűség holtig. Esszéetűd Bíró József költészetéről, Budapest, Napkút Kiadó, 2016.

Élő-beszéd-mód. Esszéisztikus kismonográfia Kemény István költészetéről, Budapest, Nagy Lajos Kiadó, 2017.